

TATARLI HÖYÜK ZOOARKEOLOJİ ÇALIŞMALARI

Okşan BAŞOĞLU¹
Özge KAHYA

ÖZET

Tatarlı Höyük Adana'nın Ceyhan İlçesi'nin sınırları içinde yer almaktadır. İlçenin yaklaşık 24 km. doğusunda ve Osmaniye sınırındaki Mustafabeyli Mahallesi'nin 5 km. kuzeyindeki Tatarlı (Yedioluk) Mahallesi'ndedir. Tatarlı Höyük Kazıları, 2007 yılından itibaren Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. K. Serdar Girginer'in başkanlığında sürdürülmektedir. Tatarlı Höyük, Neolitik Dönemden Geç Hellenistik Dönem sonuna kadar kesintisiz bir iskân sergileyen bölgedeki ender höyüklerden birisidir. Gerek konumu ve gerekse yakın çevresindeki su kaynaklarının/pınarların bolluğu yerleşimin her dönemde iskân görmesine sebep olmuştur. 2010 yılı kazı dönemine ait olan hayvan kemikleri höyüğün Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Orta ve Geç Demir Çağı ve Helenistik tabakalarından ele geçmiştir. Faunayı oluşturan hayvan kemikleri üzerinde aile ve cins/tür sınıflandırılması yapılmıştır. Kemikler üzerinde yapılan incelemeler tanımlanabilen cins/türlerin memeli sınıfına ait olduğunu göstermektedir. Faunanın büyük bir bölümü evcil memelilerden oluşmakta, çoğunluk koyun ve keçilerden (%45.39) meydana gelmektedir. Fauna içinde yabani hayvan (%16.21) örneklerine rastlanması avcılık faaliyetlerinin devam ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tatarlı Höyük, Tunç Çağı, Helenistik Dönem, Zooarkeoloji, Fauna.

THE ZOOARCHAEOLOGICAL STUDIES OF TATARLI HÖYÜK

ABSTRACT

Tatarlı Höyük that is located in Adana/ Ceyhan. It is in Tatarlı (Yedioluk) Neighborhood which is at 24 km. east of Ceyhan District and 5 km. north of Mustafabeyli Neighborhood which is on the border of Osmaniye. Since 2007, Tatarlı Höyük excavations are continued under the presidency of Asst. Prof. Dr. K. Serdar Girginer who is a faculty member in the Department of Archaeology in Çukurova University. Tatarlı Höyük is one of the rare in the region that exhibits a continuous settlement from the Neolithic up to the end of the Late Hellenistic Period. Both the location and the abundance of water resources in the close environment had to led the settlement in each period. The animal bones which belonged to the excavation period in 2010 were collected from Middle Bronze Age, Late Bronze Age, Middle and Late Iron Age and Hellenistic Period layers. Genus/species classification are made on the animal bones constituting the fauna. The analysis shows that bones identifiable to genus/species belongs to the class of mammals. Fauna consists of domesticated mammals by a majority of sheep *Ovis* and goats *Capra* (%45.9). The wild animals (%16.21) in the fauna of Tatarlı Höyük show that the continuation of hunting.

---

¹ Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji, oksanbasoglu@gmail.com

Keywords: Tatarlı Höyük, Bronze Age, Hellenistic Period, Zooarchaeology, Fauna.

Giriş

Zooarkeoloji, arkeolojik kayıtlardan ele geçen hayvan kemiklerinin incelenmesi yoluyla arkeoloji bilimine katkıda bulunan bir disiplindir. Bulunan hayvan kalıntılarının izin verdiği ölçüde eski insan ve çevre uyumunu ortaya koymaya çalışır (Klein & Cruze-Urbe, 1984, s.1). Zooarkeolojinin amacı insan ve yaşadığı çevredeki hayvan grupları arasında kurulan ilişkiyi araştırmak ve dolayısıyla ekoloji-kültür ilişkisini anlamaya çalışmaktır. Zooarkeoloji çalışmaları sonucu, eski çağlarda uygulanan genel diyet, yararlanılan hayvan türleri, evcilleştirme, avcılık, çiftçilik ve hayvan ekonomisi gibi konular hakkında bilgiler elde edilebilmektedir (Reitz, 2010; Gumerman, 1997, s.105). Tarihsel süreç boyunca çevresel koşulların ekonomik yapı ve şekillenme üzerindeki etkileri ortaya konulabilmektedir. Ayrıca bu çalışmalar hayvanların evrimsel süreçteki değişimlerinin, tür farklılaşmalarının ve dolayısıyla farklı çevresel ortamların varlığının tespitine de katkı sağlamaktadır. Kemik buluntularının arkeolojik mekanlarla ilişkilendirilmesi sonucu sosyoekonomik durum, meslek aktiviteleri, dini inançlar ve ritüeller hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. İnsanların yalnızca nasıl beslendiklerini değil, aynı zamanda hangi kaynakların yerel olarak mevcut olduğunu ve nasıl yararlanıldığını göstermektedir (Gumermann, 1997).

Başka bir deyişle zooarkeoloji, insanı yaşadığı ortamı çeşitli buluntulara dayanarak resmetmeye çalışan arkeologların tablolarında eksik kalan bazı renk ve çizimleri yerine yerleştirmektir (Atıcı, 1998, s.233).

Tatarlı Höyük

Tatarlı Höyük Kazıları, 2007 yılından itibaren Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. K. Serdar Girginer'in başkanlığında sürdürülmektedir. Tatarlı Höyük Adana'nın yaklaşık 50 km. doğusundaki Ceyhan İlçesi'nin sınırları içinde yer almaktadır. İlçenin yaklaşık 35 km. doğusunda ve Osmaniye sınırındaki Mustafabeyli Mahallesi'nin 5 km. kuzeyindeki Tatarlı (Yedioluk) Mahallesi'ndedir. Çukurova'nın doğu kesiminde yer alan höyük, konumu itibarıyla kuzey-güney, doğu-batı yönlerine giden önemli güzergâhların tam ortasında bulunmaktadır. Ceyhan Nehri Tatarlı'nın yaklaşık 10-12 km. kuzeyinden akmaktadır. Yerleşme, Tatarlı Köyü'nün içinde, köyün güney-güneybatısında yer almakta olup ortalama 37 m. yüksekliğe sahiptir. Sitadeli en az 250 x 360 m. ölçülere sahip olan höyüğün Aşağı Şehir ile birlikte boyutlarının çok daha büyük olduğu düşünülmektedir (Girginer vd. 2010; Girginer vd. 2011).

Verimliliği ve tarihi coğrafyadaki konumuyla sadece eski çağlarda değil, günümüzde de önemli bir konuma sahip bölgelerden biri olan Ceyhan Ovası ve Çukurova'da boyutlarıyla en dikkat çeken höyükler arasında Tarsus-Gözlükule, Mersin-Yümüktepe, Yüreğir-Misis Höyük, Seyhan-Tepebağ Höyük, Ceyhan-Sirkeli Höyük ve Ceyhan-Tatarlı Höyük bulunmaktadır. Bu yerleşmelerin Hitit, Asur, Babil, Alalakh, Ugarit ve diğer çevre kültür bölgelerinin yazılı metinlerinde geçen Kizzuwatna kentlerinden en önemlileri olduğu düşünülmektedir (Ünal ve Girginer, 2007). Tatarlı Höyüğün coğrafi konumu ve yerleşim tarihi, özellikle Kizzuwatna arkeolojisi için önem

arz etmektedir. Höyük, Yukarı Ova ve Çukurova'nın en doğusunda, Amanos Dağları'na yaklaşık 15-20 km. mesafede bulunmaktadır. Bu dağ silsilelerinin hemen doğusunda, yüksek uygarlıklar ülkesi Mezopotamya ve Kuzey Suriye başlamaktadır. Gerçekten devrin en önemli kentleri Alalakh, Tilmen Höyük-Haşşu, Gedikli, Sakçagözü, Zincirli-Sam'al, Oylum Höyük, Halep-Halpa ve Kargamış bu alanlarda yer almaktadır. Bu kentler, gerek boyutları, gerekse içlerinde barındırdıkları resmi, özel, dini ve politik yapılar bakımından Kizzuwatna ve Orta Anadolu'daki kent merkezlerine göre daha gelişmişlerdir. Amanoslar'ın hemen batı eşiğinde bulunan Tatarlı Höyük'ün de bu yapılaşmalara sahip olması güçlü bir olasılıktır. M.Ö. II. binyılda durum böyleyken, Tatarlı Höyük ve çevresinin yer aldığı bölgenin M.Ö. I. binyılda önemi daha da artmıştır. Tatarlı Höyük, Bahçe-Aslan Beli üzerinden giden Azatiwataya/Karatepe-Zencirli/Sam'al arasındaki güzergâh üzerinde yer almaktadır. Bu güzergâh Geç/Yeni Assur kralı III. Salmanassar'dan beri sürekli Kilikya'ya yayılmak isteyen Geç/Yeni Assur krallarının kullandığı bir güzergâhtır. Bu krallar Amanos ve Gâvur Dağları'nı aşip ister doğudan Bahçe – Düziçi - Osmaniye üzerinden, isterlerse Beylan - İskenderun - Dörtiyol -Toprakkale (Tili- Til Hamtun) üzerinden Adana ovalarına girdiklerinde buradan da geçmiş olmalıdırlar. Azitawata'nın Karatepe'deki yazıtlarına göre, bu kral Assur bölgede müstahkem kaleler kurmuştur. Tatarlı Höyüğün de bu kalelerden birisini barındırma olasılığı yüksektir (Girginer vd. 2010).

Tatarlı Höyük'ün, Hititler dönemi boyunca bağımsız olarak varlığını sürdüren, Hitit İmparatorluğu'nun son dönemlerinde İmparatorluğa katılan Kizzuwatna Krallığı'nın en önemli yerleşimlerinden biri olduğu belirtilmektedir. MÖ 2. binyılda olduğu kadar Demir Çağı ve Helenistik Dönem'de de kutsal niteliğini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Ele geçen buluntulara dayanılarak, Tatarlı Höyük'ün Hititler'in Kizzuwatna'daki önemli kutsal merkezi olan Luhuzattia (Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde)-Lawazantiya (Hitit Dönemi'nde)- Lusanda (Demir Çağı'nda) olabileceği ileri sürülmektedir (Girginer & Collon, 2014).

Materyal ve Metot

Çalışmanın materyalini Adana\Tatarlı Höyük 2010 yılı kazı çalışmaları kapsamında ele geçen hayvan kemikleri oluşturmaktadır. Hayvan kemikleri höyüğün Helenistik, Demir Çağı, Geç Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı tabakalarından ele geçmiştir. Küçük parçalar halinde ve korunma derecesi kötü durumda olarak ele geçen kemikler gerekli zooarkeolojik analizler gerçekleştirilmek üzere laboratuvar ortamında temizlenmiş, onarılmıştır. İlk aşamada onarılan kemikler tanımlanabilir ve tanımlanamaz olarak sınıflandırıldıktan sonra birbirine benzeyen kemikler takson farkı gözetmeden bir araya getirilmiştir. Daha sonra, tanımlanabilen her bir buluntunun hangi kemiğe (femur, humerus vb), kemiğin hangi bölümüne (proksimal, distal, gövde vb), hangi tarafa (sağ, sol) ve ait olduğu tespit edilmiştir. İkinci aşamada bir araya getirilen aynı kemikler üzerinde morfolojik özelliklerine göre aile, mümkünse cins/tür bazında saptamalar yapılmaya çalışılmıştır (Payne, 1969, s.295; Payne, 1985, 142; Schmid, 1972; Hesse & Wapnish, 1985, s.6; Hillson, 1992; Hillson, 2005, s.7; Davis, 1995, s.23-47; O'Connor, 2004, s.36; Klein & Cruze-Urbe, 1984, s.21-24, 46-47). Yaşlandırma için epifizyal yaşlandırma (Schmid, 1972) ve diş sürmesi (Hilson, 2005, s.207-255; Davis, 1995, s.39) yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıca kasaplık, yanık ve işleme izleri

incelenmiştir (Hesse & Wapnish 1985, s.20-56; Davis, 1995, s.91; O'Connor, 2004, s.45; Klein & Cruze-Urbe, 1984). Bunların dışında, hangi cins ve türe ait olduğu belirlenemeyen ancak boyut açısından ele alınabilecek durumda olan memeli kemikleri büyük, orta ve küçük boy olarak değerlendirilmiştir. Burada büyük boy memeliler at, eşek ya da sığır boyutlarındaki canlıları; orta boy memeliler koyun ve keçi boyutlarındaki canlıları, küçük boy memeliler kedi ve köpek boyutlarındaki canlıları ifade etmektedir. Bunun yanı sıra tanımlanabilen aile, tür ve cinslerin fauna içinde dağılımı ortaya konmuştur.

Tüm bu bilgiler ışığında Tatarlı Höyük'ün zooarkeolojik yapısı belirlenmeye çalışılmıştır. Arkeolojik yerleşimlerde tespit edilen türler ve onların morfolojik özellikleri belli ekolojik nişlere işaret ettikleri için arkeolojik yerleşimlerde geçimin sağlandığı çevrenin kapsamı ve sınırları hakkında önemli ipuçları vermektedir (Uerpmann, 1996; Çakırlar, 2008, s.255). Bunun yanı sıra ekolojik ortamın genel özellikleri ve yerel kaynakların varlığını da ortaya konulabilmektedir.

Bulgular

Höyükten ele geçen ve çalışma materyalimizi oluşturan 2352 kemik zooarkeolojik açıdan ele alınmıştır. Faunayı oluşturan 2352 kemikten 987 kemik (% 41.96) üzerinde cins/tür sınıflandırılması yapılmıştır. 171 kemik (% 7.27) büyük boy, 188 kemik (% 7.99) orta boy, 52 kemik (% 2.21) küçük boy olarak belirlenmiştir. Geri kalan 954 kemik (% 40.56) tanımlanamamıştır. Tatarlı Höyük kazısından ele geçen buluntular iyi korunamamış ve çok parçalı halde ele geçmiştir. Tanımlanamayan parçalar göz önünde tutularak sağlıklı sonuç alınamayacağından minimum birey sayısı belirlenememiştir. Tanımlanabilen 987 kemikten yola çıkılarak oluşturan Tatarlı Höyük faunası Tablo 1'de gösterilmiştir. Tanımlanamayan kemikler içerisinde yoğunluğu uzun kemik parçaları ve kaburga parçaları oluşturmaktadır. Kemikler üzerinde herhangi bir kasaplık ve yanık izine rastlanmamıştır. Kemiklerin korunma durumunun kötü olması tafonomik analiz yapmayı engellemiştir.

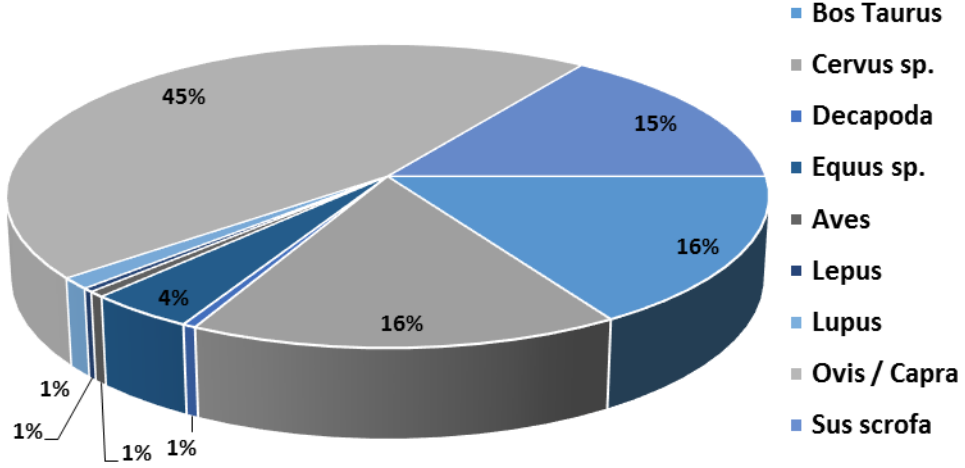
Hayvan kemikleri üzerinde yapılan faunal analizde genellikle Mammalia sınıfına ait bireyler olduğu saptanmıştır. *Bos taurus*, *Cervus sp.*, *Equus sp.*, *Lepus*, *Lupus*, *Ovis sp.*, *Capra sp.* ve *Sus scrofa* örneklerinden oluşan bir memeli faunası ortaya çıkarılmıştır. Çoğunluğu memeli sınıfına ait türler oluşturmakla birlikte *Aves* ve *Decapoda* kemikleri de ele geçmiştir. Tatarlı Höyük fauna ve materyal sayısı Tablo 2'de verilmiştir. Fauna dağılımı ise Şekil 1'de yer almaktadır. Faunanın % 45.39'unu koyun/keçiler oluşturmaktadır. Koyun ve keçilerin hemen ardından sığırlar (%16.21), geyikler (%16.21) ve domuzlar (%15.40) gelmektedir. At/eşekler % 4.05'lik bir oranla faunada temsil edilmektedirler. Çalışmada az sayıda etçil kemikleri tanımlanabilmiştir. İncelenen örneklerin çoğunluğu otçullara aittir. Etçiller faunanın sadece % 1.62'lik dilimini oluşturmaktadır.

Tablo 1: Tatarlı Höyük Faunası.

FAUNA	LATİNCE ADI	YEREL ADLANDIRMA
1. OTÇULLAR		
a. Evcil Toynaklılar	<i>Bos taurus</i> <i>Equus sp.</i> <i>Ovis sp.</i> <i>Capra sp.</i>	Evcil sığır At, eşek, katır Koyun Keçi
b. Yabani Toynaklılar	<i>Cervus sp.</i> <i>Sus scrofa</i>	Geyik Domuz
2. ETÇİLLER	<i>Lupus</i>	Kurt
3. KEMİRGENLER	<i>Lepus</i>	Tavşan
4. KUŞLAR	<i>Aves</i>	Kuş, tavuk
5. KABUKLULAR	<i>Decapoda</i>	Yengeç

Tablo 2: Tatarlı Höyük Memeli Faunası ve Materyal Sayısı.

TÜR / CİNS	BOS TAURUS	CERVUS SP.	DECAPODA	EQUUS SP.	AVES	LEPUS	LUPUS	OVIS/CAPRA	SUS SCROFA
MATERYAL									
<i>Cranium</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Korn</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-
<i>Maxilla</i>	3	3	-	1	-	-	1	12	10
<i>Mandibula</i>	4	5	-	1	-	-	3	103	62
<i>Molar</i>	46	39	-	29	-	-	5	148	12
<i>Premolar</i>	21	2	-	1	-	-	-	5	10
<i>İncisive</i>	4	-	-	1	-	-	-	-	6
<i>Vertebra</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	2
<i>Scapula</i>	4	2	-	-	-	1	1	-	-
<i>Humerus</i>	11	5	-	1	-	1	2	17	7
<i>Radius/ Ulna</i>	4	8	-	1	-	2	-	12	3
<i>Coxae</i>	-	-	-	1	-	-	-	3	2
<i>Femur</i>	1	3	-	-	3	-	-	5	-
<i>Tibia</i>	5	10	-	-	2	-	-	25	-
<i>Fibula</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Metapodium</i>	23	24	-	-	1	-	-	45	6
<i>Astragalus</i>	14	4	-	-	-	-	-	32	9
<i>Calcaneus</i>	6	7	-	-	-	-	-	10	4
<i>Phalanx</i>	14	48	-	4	-	-	-	30	19
<i>Clamp</i>	-	-	5	-	-	-	-	-	-
TOPLAM=	160	160	5	40	6	4	12	448	152

Şekil 1: Tatarlı Höyük Faunası Dağılımı.

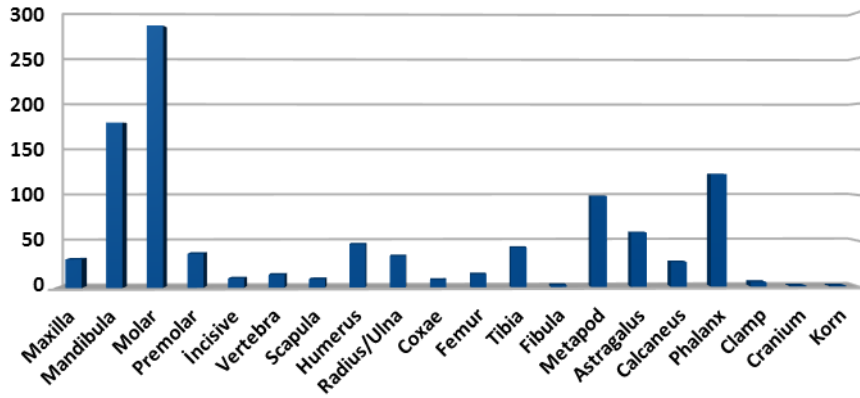
Kemiklerin iskeletin hangi bölümünü oluşturdukları belirlenmiştir (Şekil 2). En çok ele geçen kemikler izole dişler, mandibula ve metapodium kemikleridir. Fauna içinde en çok izole diş buluntusu keçi ve koyunlara aittir. Tatarlı Höyük’de koyun ve keçiler diş, mandibula, maxilla, radius, ulna, tibia, phalanx, astragalus ve calcaneus yoğunluğu açısından diğerlerinden farklılık göstermektedir. Sığırlarda humerus, metapodium, phalanx, astragalus ve calcaneus fazlalığı dikkat çekmektedir. At ve eşeklerde ise izole dişlerin baskın olduğu görülmektedir. Domuzlar, ağırlıklı olarak mandibula, maxilla, phalanx ve izole dişlerle temsil edilmektedir. Geyik buluntuları izole diş, metapodium ve phalanx örnekleri içermektedir. Genel olarak bakıldığında sığır, geyik, domuz, koyun ve keçilerin kafatası ve çenelerinin yanı sıra ön ve arka üyelerinin de tercih edildiği söylenebilir. Yapısal özellikleri bakımından doğada en iyi şekilde korunan dişler en çok ele geçen materyalleri oluşturmaktadır ve ikinci sırayı mandibula örnekleri almaktadır (Şekil 2).

Koyun, keçi ve sığırların büyük bir kısmı erişkin bireylere aittir. Tatarlı Höyük insanları erişkin bireyleri tercih etmişlerdir. Faunanın tamamı erişkin bireylerden oluşmaktadır. Evcil hayvan topluluklarında bu tip yaş dağılımı kentleşme sürecini işaret etmektedir (Wapnish & Hesse, 1988, s.81). Çünkü yetişkin bireylerin çokluğu et üretiminden ziyade süt ve yün üretimi gibi hem tüketime hem de pazarlamaya yönelik

ikincil ürünlere ağırlık verildiğini göstermektedir.

Tanımlanabilmiş kemiklere dayanarak aile ve cins/tür dağılımına bakıldığında, fauna içerisinde evcil hayvan türü fazladır (Tablo 1). Bunun yanı sıra fauna içerisinde yabancı hayvan oranının (% 13.06) yüksekliği de dikkat çekmektedir. Yabancı hayvan olarak sıklıkla geyik kemiklerine rastlanması avcılık faaliyetlerinin devam ettiğini göstermektedir. Avcılığın ana geçim kaynağı oluşturmamakla beraber çevrede yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum hayvancılıkla birlikte avcılığın da beslenme ekonomisinde bir yer teşkil ettiği ortaya koymaktadır. Tavşan gibi küçük av hayvanlardan ziyade bu orta ve büyük boy av hayvanların tercih edilmiş olması, av hayvanı tercihinin evcil hayvan eti üretimiyle benzer olduğu yani daha çok besin elde etmenin amaçlandığı söylenebilir.

Avcılık önemli bir geçim kaynağıdır ve buna bağlı olarak buradaki sulak ortam ve geyiklerin çokluğu avcılık yapılmasının nedenidir. Amik Ovası, Ceyhan Ovası ve dolayısıyla Tatarlı Höyük, Asya, Avrupa ve Afrika zoocoğrafî bölgelerinin kesiştiği, doğa tarihi açısından zengin bir coğrafyayı yansıtmaktadır (Uerpmann, 1987). Geyik ve ceylan benzeri hayvan popülasyonları, bu dönemlerde Anadolu’da geniş alanlara yayılmışlardır (Uerpmann, 1987, s.173). Geyik ve ceylanlar Amanos dağlarının

Şekil 2: Tatarlı Höyük Faunası Materyal Dağılımı.

yamaçlarında ya da Ceyhan Ovası'nın düzlüklerinde avlanmış olmalıdır. Ceylan popülasyonlarının yayılım alanı Epipaleolitik Dönem’de batıda Antalya’ya kadar uzanmış olmasına rağmen, günümüzde Ceylanpınar Devlet Çiftliği’nde korunmaya alınmış bir popülasyonla sınırlıdır. Geyikgillerden ise Amanos Dağları’nda günümüzde yaşayan tek tür karacadır (Çakırlar, 2009, s.259).

Birey sayısı belirlenememekle birlikte materyallerin hayvan cinsleri üzerindeki dağılımlarına bakıldığında koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlarda yoğunluk olduğu gözlenmiştir (Grafik 1). Küçükbaş hayvancılık Tatarlı Höyük insanları için önemli bir yer tutmaktadır. Bu da doğrudan etten alınan protein açısından koyun/keçinin, yerleşimdeki insanlar açısından öncelikli hayvanlar olduğunu göstermektedir. Koyun ve keçilerinin fazlalığı bölgede bu hayvanların kolayca yaşayabileceği ortamın varlığına ve dolayısıyla bölgenin coğrafyasına bağlanabilir. Bu tür hayvanlar hem marjinal ve kurak

araziye hem de sulak araziye diğer hayvanlara oranla daha iyi uyum sağlamaktadırlar. Sığır ve domuz gibi su ihtiyacı koyun ve keçilere göre daha fazla olan hayvanların varlığı Tatarlı Höyük yerleşmesinin bu tür hayvancılığa elverişli oldukça sulak bir ortama sahip olduğunu işaret etmektedir. Yerleşim bölgelerinin sahip olduğu yüksek yağış oranları büyükbaş hayvancılığın artışı sağlamaktadır. Anadolu'da çevre kuraklaştıkça büyükbaş hayvancılık azalmaktadır (Omar ve Erkman, 2012, s.95). Höyüğün Ceyhan Nehri Vadisi'nde yer alması ve göl kenarında bulunması bu ekolojik ortama uygun hayvancılığın gelişmesine neden olmuştur.

Arkeolojik yerleşimlerde evcil domuzların olması ortamın sulak olmasına bağlansa da, yapılan araştırmalar Yakın Doğu'da yaban domuzların hem sulak hem de kıraç ortamlara uyum sağlayabildiğini göstermiştir (Falconer, 1995, s.399; Hesse, 1986, s.17; Wapnish & Hesse, 1988, s.81, Uerperman, 1996; Çakırlar, 2008, s.259). Buradan yola çıkarak, Tatarlı Höyük'de domuz kemiklerinin bulunması coğrafi ortamın yanı sıra sosyoekonomik koşullara da bağlanabilir. Oldukça sulak ve verimli bir ortamda koyun/keçiler kadar olmasa da sığırlar kadar Tatarlı Höyük insanları tarafından beslenme ekonomisi açısından tercih edilmişlerdir.

Dönemlere göre fauna dağılımına bakıldığında yabancı hayvanların daha çok Orta Tunç Çağı ve Helenistik Dönem tabakalarında yer aldığı görülmektedir (Tablo 3). Tatarlı Höyük insanları yaşadıkları coğrafyanın sunduğu yabancı hayvan bolluğu değerlendirerek onları beslenme stratejilerine dahil etmişlerdir. Domuzlar da sıklıkla Orta Tunç Çağı ve Helenistik tabakalarında rastlanmıştır. Höyüğün tüm yerleşim katlarında ekonomik yapı büyük ölçüde koyun/keçiler (ağırlıklı olmak üzere), sığır ve domuzlara dayanmaktadır. Hemen hemen tüm Anadolu'da ekonomik ürünler koyun ve keçiye endekslidir. İklimsel dalgalanmalardan büyükbaş hayvanlar kadar etkilenmemektedirler. Tatarlı Höyük yerleşmesinde küçükbaş hayvanların büyükbaş hayvanlara göre yoğunlaşması koyun ve keçilerin daha kolay denetlenebilir, değiş tokuş yapılabilir en önemlisi ekonomik hayvanlar olmasına bağlanabilir. Zooarkeolojik araştırmalar, Erken ve Orta Tunç Çağı dönemlerinde kentlerdeki sosyoekonomik yapının gelişmesinin hayvan ekonomisini etkilese de asıl etkenin coğrafik bölge ve iklime bağlı olduğunu göstermektedir (Silibolatlaz ve Satar, 2012, s.95).

Sığır ve atlar Helenistik Dönem'de daha yoğun biçimde bulunmuştur. Bu yoğunluk höyüğün sahip olduğu coğrafik özelliklerin yanı sıra, Tunç Çağı'ndan itibaren değişen ve gelişen sosyo-ekonomik süreçlere de bağlanabilir. Ticari ilişkilerin gelişmesiyle beraber büyükbaş hayvanlar yük taşıma, alet yapımı gibi farklı amaçlar için de kullanılmaya başlanmıştır. Avcılık devam etmekle birlikte evcilleştirme ve hayvancılık tam anlamıyla gerçekleştirilmiştir. Helen-Roma-Bizans dönemlerinde özellikle büyükbaş hayvancılık gelişmiştir (Silibolatlaz ve Satar, 2012, s.87). Tatarlı Höyük Helenistik Dönem faunası da bu durumu yansıtmıştır.

Tablo 3: Dönemlere Göre Tatarlı Höyük Faunası.

Orta Tunç Çağı	Geç Tunç Çağı	Demir Çağı	Helenistik
<i>Ovis/Capra (52)</i>	<i>Ovis/Capra (10)</i>	<i>Ovis/Capra (22)</i>	<i>Ovis/Capra (279)</i>
<i>Bos taurus (37)</i>		<i>Bos taurus (4)</i>	<i>Bos taurus (74)</i>
<i>Sus scrofa (11)</i>	<i>Sus Scrofa (3)</i>	<i>Sus Scrofa (4)</i>	<i>Sus scrofa (86)</i>
<i>Cervus sp. (16)</i>		<i>Cervus sp.(8)</i>	<i>Cervus sp. (97)</i>
<i>Equus sp. (2)</i>		<i>Equus sp. (3)</i>	<i>Equus sp. (22)</i>
<i>Lupus (1)</i>			<i>Lupus (4)</i>
<i>Lepus (2)</i>			<i>Lepus (2)</i>
<i>Aves (1)</i>			<i>Aves (2)</i>
<i>Decapoda (1)</i>			<i>Decapoda (2)</i>

SONUÇ

Çalışma materyalini oluşturan Tatarlı Höyük faunasını oluşturan hayvanlara ait kemikler iyi korunmamıştır. Kemiklerin tanımlanmasında birinci kriter olan eklem kısımları birçok materyalde kırık olarak ele geçmiştir. Kemiklerin korunma durumunun kötü olması tafonomik analiz yapmayı engellemiştir. Bununla beraber genel zooarkeolojik yapı ve bulguların arkaeolojik birimlerle ilişkileri ortaya koyma açısından önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Tanımlanan cins ve türlerin çoğu erişkin bireylere aittir. Erişkin bireylerin çokluğu et üretiminden ziyade süt ve yün üretimi gibi hem tüketime hem de pazarlamaya yönelik ikincil ürünlere ağırlık verildiğini ortaya koymakta ve kentleşme sürecini işaret etmektedir. Ele geçen geyik ve az sayıda tavşan kemikleri avcılık faaliyetlerinin devam ettiğini göstermekle birlikte fauna çoğunlukla evcil hayvanlardan oluşmuştur. Faunayı oluşturan türler ve birbirlerine olan oranları hayvan ekonomisinde en önemli rolü evcil hayvanların oynadığını göstermiştir. Höyüğün tüm yerleşim dönemlerinde küçükbaş hayvanlar daha çok tercih edilmiştir. Helenistik Dönem'e doğru sığır ve atlarda önemli bir artış kaydedilmiştir. Bu durum sığırlardan elde edilen etin, Tatarlı Höyük insanların beslenmesinde en az küçükbaş hayvanlardan elde edilen et kadar önemli bir yer tuttuğun bir göstergesidir. Bununla beraber hem ovada hem de Amanos Dağları'nda avcılık yapılmış, genelde geyik gibi daha büyük boyutta hayvanlar tercih edilmiştir. Tatarlı Höyük faunası da ait olduğu dönemlerin paleoekolojisini ve hayvan ekonomisini güzel bir şekilde yansıtmıştır.

Teşekkürler

Yrd. Doç. Dr. K. Serdar GİRGİNER, Arş. Gör. Özlem Oyman GİRGİNER ve Öğr. Gör. Hayriye AKIL'a destek ve yardımları için çok teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Atıcı, L. (1998). Zooarkeoloji: Amacı, Yöntemleri ve Arkeolojideki Önemi. Ankara Üniversitesi *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 38, (1.2): 230-246.

Çakırlar, C. (2008). Aaççana Höyüğü'nde Arkeozooloji Çalışmaları: 2007 Yılı Raporu. *24. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 253-267.

Davis, S. J. M. (1995). *The Archaeology of Animals*. Yale University Press, New Haven and London.

Falconer S. E. (1995). Rural responses to early urbanism: Bronze Age household and village economy at Tell el-Hayyat, Jordan. *Journal of Field Archaeology*, 22(4), 399-419.

Girginer, K. S., Girginer O.Ö., Akıl, H. (2010). Tatarlı Höyük (Ceyhan) Kazısı: İlk İki Dönem, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, s.453-476.

Girginer, K. S., Girginer O.Ö., Akıl, H. (2011). Tatarlı Höyük Kazısı 2009-2010, Excavations at Tatarlı Höyük in 2009-2010, *ANMED* 9, s.128-135.

Girginer, K.S. & Collon, D. (2014). Cylinder and stamp seals from Tatarlı Höyük, *Anatolian Studies* 64, 59-72.

Gumerman IV G. (1997). Food and complex societies, *Journal of Archaeological Theory*, 4(2), pp. 105-139.

Hesse, B. & Wapnish, P. (1985). *Animal Bone Archaeology From Objectives to Analysis*. Washington.

Hesse, B. (1986). Animal use at Tel Migne-Ekron in the Bronze Age and Iron Age. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 264, 17-27.

Hillson, S. (1992) *Mammal Bones and Teeth: An Introductory Guide to Methods of Identification*. Institute of Archaeology, London.

Hillson, S. (2005). *Teeth*. Cambridge University Press, New York.

Hopkins, L. (2003) Archaeology at the Northeast Anatolian Frontier. VI. *An Ethnoarchaeological Study of Sos Höyük and Yiğittaşı Village*, Louvain.

Klein, R.G. & Cruz-Urbe, K. (1984). *The Analysis of Animal Bones from Archaeological Sites*. Prehistoric Archaeology and Ecology series, The University of Chicago Press, Chicago and London.

O'connor, T. (2004). *The Archaeology of Animal Bone*. Sutton Publishing. Great

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 3, 2016, Sayfa 155-166

Britain..

Omar, L. ve Erkman, A. C. (2012). Anadolu ve Yukarı Mezopotamya Tunç Çağı Yerleşkelerinin Faunal Analizi. Güleç, E., Özer, İ., Koca Özer, B., Sağır, M. (Ed.) *Biyolojik Antropoloji*, A. Ü. DTCF Yayınları, Ankara.

Payne, S. (1969). Metrical Distinction Between Sheep and Goat Metacarpals. In; Ucko P. And Dimbleby G. (eds) *The Domestication and Exploitation of Plants and Animals*, 295-305. London, Duckworth.

Payne, P. (1985). Morphological Distinctions Between the Mandibular Cheek Teeth of Young Sheep, Ovis and Goats, Capra. *Journal of Archaeological Science*, 12, 139-147.

Reitz, J. E. (2010). *Zooarchaeology*. Second Edition, Cambridge University Press, New York.

Satar, Z., Baykara, İ., Güleç, E., Açikkol, A. (2006). Altıntepe/Tuşpa Nekropolü Faunasının Arkeozoolojik Analizi. *21. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 51-63, Ankara.

Schadler, U. (1996). "Spielen mit Astragalen", *Archaeologischer Anzeiger*, 1, 61-73.

Silibolatlız Baykara., D., ve Satar., Z. (2010). Anadolu Zooarkeoloji Çalışmaları. Güleç, E., Özer, İ., Koca Özer, B., Sağır, M. (Ed.) *Biyolojik Antropoloji*, A. Ü. DTCF Yayınları, Ankara.

Schmid, E. (1972). *Atlas of Animal Bones for Prehistorians, Archaeologist and Quaternary Geologists*. Elsevier Publishing Company. Amsterdam.

Uerpmann, H. P. (1996). Zur Ökologie des Epipaläolithikums im Vorderen Orient. In: *D. Schyle & H.-P. Uerpmann: Das Epipaläolithikum des Vorderen Orients. Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients. Reihe B Nr., 85(2). Wiesbaden.*

Uerpmann H. P. (1987). The Ancient Distribution of Ungulate Mammals in the Middle East - Fauna and Archaeological Sites in Southwest Asia and Northeast Africa. *Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients, Reihe A (Naturwissenschaften) Band, 27, 173.*

Ünal, A. ve Girginer, K. S. (2007). *Kilikya-Çukurova. İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, Homer Yayınevi, İstanbul.

Wapnish P. & Hesse B. (1988). Urbanization and the organization of animal production at Tell Jemmeh in the Middle Bronze Age Levant. *Journal of Near Eastern Studie*, 47 (2), 81-94.

Wapnish, P. (1987). Faunal Remains. In: McCann, A. M., *The Roman Port and Fishery*

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 3, 2016, Sayfa 155-166

of Cosa. Princeton University Press, 315-317.

Wapnish, P., Hesse, B. & Ogilvy, A. (1977). The 1974 Collection of Faunal Remains from Tel Dan. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 227, 35-63.